

I. ARTYKUŁY I ROZPRAWY

ROCZNIK PRZEMYSKI, t. 60
LITERATURA I JĘZYK, z. 2 (28), 2024

MIECZYŚŁAW MEJOR (Warszawa)
orcid: 0000-0002-6236-9618

ANONIMOWA NOTATKA Z XV WIEKU O DYSKUSJI NA TEMAT NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY (KOMUNIKAT)

ABSTRACT

AN ANONYMOUS 15TH-CENTURY NOTE ON THE DEBATE ON THE IMMACULATE CONCEPTION OF THE VIRGIN MARY (ANNOUNCEMENT)

The paper includes the edition of an anonymous late-15th century text kept in a private collection. The text is a personal note and is divided into two parts: the first one is a draft of a letter to a certain dignitary regarding borrowing a book. It mentions unknown sermons of Wilhelm de Ulmo (?). The second part includes excerpts from commentaries of eminent canon lawyers Joannes Calderinus and Nicolò de' Tudeschi (Panormitanus) on the celebration and the dogma of Immaculate Conception of the Virgin Mary announced by the Council of Basel in 1439.

Keywords: dogma on Immaculate Conception of Virgin Mary, Council of Basel, Nicolò de' Tudeschi (Panormitanus)

Słowa kluczowe: dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, Sobór Bazylejski, Mikołaj de Tudeschis (Panormitanus)

Dyskusje na temat teologicznego problemu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Dziewicy w XIV i XV w. przybrały kształt ostrej kontrowersji między immakulinistami, zwolennikami poglądu o niepokalanym poczęciu,

do których zaliczano między innymi mendykantów, a makulinistami, reprezentowanymi głównie przez zakon św. Dominika¹. Kres dysputom zasadniczo miało przynieść orzeczenie Soboru Bazylejskiego. 17 września 1439 r. podczas 36 sesji ogłoszono dekret o Niepokalanym Poczęciu NMP. Został on wnet promulgowany przez biskupów w diecezjach Europy, co przyczyniło się do wzrostu kultu, który i tak rozwijał się już wcześniej, niezależnie od wypowiedzi ojców soborowych. Jednakże kontrowersja na temat immaculinizmu całkiem nie wygasła, lecz ożyła na nowo między innymi w związku z tym, że sobór przypisał sobie wyższość nad papieżem. Zdeponował prawowitego papieża Eugeniusza IV i obrał nowego, Feliksa V. Przeciwnicy takiego poglądu głosili, że sobór popadał w schizmę, i podważali decyzje wówczas podjęte. W powstałym sporze, jak wiadomo, Kościół polski i mistrzowie Uniwersytetu opowiedzieli się po stronie soboru i papieża Feliksa V. Nie mniej idea konciliaryzmu z czasem przestała obowiązywać, tak jak niektóre orzeczenia Soboru Bazylejskiego, a Uniwersytet Krakowski w 1449 r. jako jeden z ostatnich opowiedział się za legalnie wybranym papieżem Mikołajem V. Te kontrowersje doktrynalne i teologiczne przyczyniły się do rozwoju polemik, między innymi na temat niepokalanego poczęcia. Ostatecznie papież Sykstus IV ogłosił konstytucję *Cum praeexcelsa*, zatwierdzającą formularz mszalny i oficjum o Niepokalanym Poczęciu (1477). Wydał także bullę *Grave nimis* (1483), która zakazywała uczestnikom rozgorzałego sporu wokół nowego oficjum zarzucać sobie wzajemnie popadanie w herezję². Literatura omawiająca rozwój poglądów na temat *de immaculata conceptione* w Polsce w XV w. nie jest obfita³. Każdy więc ujawniony tekst na ten temat może mieć wartość nie tylko historyczną, lecz także poznawczą.

¹ R. Gay-Canton, *Entre dévotion et théologie scolastique. Réceptions de la controverse médiévale autour de l'Immaculée Conception en pays germaniques*, Tournhout 2011; P. Krupa, *Une grave querelle. L'Université de Paris, les mendiants et la conception Immaculée de la Vierge (1387-1390)*, Warszawa 2013.

² Zob. M. Rechowicz, *Teologia kultu maryjnego oraz kontrowersje dotyczące kultu imienia Jezusa i rebaptyzacji schizmatyków*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 1: *Średniowiecze*, Lublin 1974, s. 123-128; M. Brlek, *De B. M. Virgine in iure ab initiis usque ad const. „Lumen gentium”*, „Antonianum” 1966, t. 41, s. 40-85.

³ Por. np. F. Fijałek, *Nasza nauka krakowska o Niepokalanym Poczęciu NP. Maryi w wiekach średnich*, „Przegląd Polski” 1900, nr 34, s. 430-485; J. Wojtkowski, *Wiara w Niepokalane Poczęcie Najświętszej Marii Panny w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*, Lublin 1958; idem, *Kult Matki Boskiej w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku*, „Studia Warmińskie” 1966, t. 6, s. 221-299; J.J. Kopeć, *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin 1997; R. Mazurkiewicz, *Niepokalane Poczęcie w dawnej poezji polskiej (do końca XVIII wieku)*, [w:] *Niepokalane poczęcie i życie chrześcijańskie. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego, Niepokalanów, 15-17 października 2004 roku*, red. D. Mastalska, Częstochowa – Niepokalanów 2005, s. 159-180; idem, *Łaciński pierwowzór kazań maryjnych Jana z Szamotuł (Paterka)*, „Ruch Literacki” 2013, t. 54, z. 1, s. 15-34; J. Kumala, *Bibliografia o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Marii Panny (w języku polskim)*, „Ephemerides Marianorum. Studia Historyczno-Teologiczne” 2017, t. 6, s. 617-664.

W handlu antykwarycznym przed laty pojawiła się karta z tekstem z XV w. Obecnie jest w posiadaniu piszącego te słowa. Jest to karta papierowa o wymiarach 20 × 25 cm, jednostronnie zapisana. Papier jest żeberkowy, bez znaku wodnego. Anonimowy tekst pisany jest ręką jednego pisarza, drobną minuskułą gotycką zapewne z końca XV w. Zapis ma charakter osobistej notatki, piszący stosował zatem dużo skrótów i ligatur. Brązowy inkaust w wielu miejscach jest już wyblakły i nieczytelny. W tekście zwracają uwagę alegaty do Dekretu Gracjana i Dekretów Grzegorza IX. Jako *terminus post quem* powstania tej notatki trzeba przyjąć wspomniany w tekście Sobór Bazylejski i wydane orzeczenie z 17 września 1439 r., a także komentarze wybitnego kanonisty Mikołaja de Tudeschis OSB⁴, znanego też jako Panormitanus (także Abbas modernus, Abbas Siculus), zmarłego w 1445 r. Był on ważnym uczestnikiem Soboru Bazylejskiego, początkowo ostro broniącym pozycji papieża Eueniusza IV. Już jako arcybiskup Palermo z ramienia króla Alfonsa V zmienił zupełnie pogląd i, jak twierdził Jan Fijałek, pod wpływem mistrzów krakowskich i ich traktatu w kompilacji Tomasza Strzemińskiego przeszedł na pozycje koncyliarystyczne⁵. Komentarze *Lectura in Decretales* powstały być może ok. 1436 r., ale były stale przez autora uzupełniane o materiały soborowe⁶. Pierwsze wydanie ukazało się w wielotomowym wydaniu w Wenecji w 1477 r., oczywiście wcześniejsze rękopiśmienne kopie były powszechnie czytane przez ówczesnych kanonistów. Autor ten jest ważny dla ewentualnej identyfikacji anonimowego twórcy notatki, gdyż jest obszernie przezeń cytowany.

Treść notatki dzieli się na dwie części przedzielone poziomą kreską: w pierwszej anonimowy autor zwraca się z szacunkiem do jakiejś dostojnej osoby, sądząc po podniesłej tytulaturze: *egregia dominatio liberalis*. Charakterystyczne jest, że brak tu oczekiwanego *reuerendissima*, wskazującego na osobę duchowną. Wspomina kazania *de tempore* Wilhelma de Ulmo (?), wyraża gorące podziękowania za książkę, obiecuje jak najszybciej ją odesłać. Być może klucz do tego fragmentu stanowi identyfikacja kaznodziei. O ile odczytanie jest poprawne, może to Guillelmus de Ulmo OSB (1348–1377), opat La Chaise-Dieu, prawdopodobnie absolwent Uniwersytetu Paryskiego, licencjusz prawa kanonicznego⁷. O jego kazaniach nic nie wiemy. Druga

⁴ K. Pennington, *Biography of Nicholas de Tudeschis (Panormitanus)*, rev. version of *Niccolò Tedeschi (Abbas Panormitanus) e i suoi Commentaria in Decretales*, ed. O. Condorelli, Roma 2000, s. 9–36, zob. https://www.academia.edu/9710703/Biography_of_Nicholas_de_Tudeschis_Panormitanus [dostęp: 15.08.2024].

⁵ J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, t. 1, Kraków 1900, s. 340.

⁶ Por. harvard.edu, *Bio-Bibliographical Guide to Medieval and Early Modern Jurists*, https://amesfoundation.law.harvard.edu/BioBibCanonists/Report_Biobib2.php?record_id=1450 [dostęp: 15.08.2024].

⁷ Zob. univ-parisi.fr, *Projet Studium Parisiense*, <http://studium-parisiense.univ-parisi.fr/individus/56674-guillelmusdeulmo2> [dostęp: 15.08.2024].

część notatki dotyczy ustaleń prawniczych na temat wprowadzenia święta Conceptionis Immaculatae B. Mariae Virginis. Są tu wyciągi z dzieł wybitnych prawników prawa kanonicznego, komentujących, w związku ze stanowiskiem Soboru o niepokalany początek, stosowne ustępy Dekretu Gracjana i Dekretów Grzegorza IX – Jana Calderinusa (zm. 1365) i Mikołaja de Tudeschis OSB. Anonim nie cytuje zbyt dokładnie tych zapisów, lecz je relacjonuje, przychylając się do stanowiska reprezentowanego przez Panormitę i mendykantów (*fratres minores*) oraz odrzucając błędne, jego zdaniem, poglądy dominikanów. Opiera się głównie na zdaniu kanonisty Mikołaja de Tudeschis. Cytowane tu dzieło Panormity *Lectura super quinque libros Decretalium* należało do najczęściej czytanych komentarzy prawa kanonicznego, w zbiorach polskich zachowało się wiele wydań inkunabułowyc⁸. Dzieło znajdowało się zarówno w księgozbiorach profesorów Uniwersytetu, jak i w bibliotekach kanoników⁹. Cytacje, ich kolejność i brzmienie, może pochodzą z jakiegoś pośredniego źródła, które je przekazywało z charakterystycznymi odmiankami tekstu, zachowanymi w naszej notatce. Szersze zbadanie tekstów prawniczych drugiej połowy XV w. doprowadziłoby może do identyfikacji owego źródła i w rezultacie do rozpoznania anonimowego autora, immakulinistę, związanego być może ze środowiskiem kanonistów uniwersyteckich lub zakonami mendykantckimi. Notatka domaga się jeszcze dokładniejszego rozbioru i źródłowego zbadania. Z uwagi jednak na czas i tematykę ważną dla Pana Profesora Romana Mazurkiewicza decydujemy się opublikować ją w formie jeszcze roboczej.

Zwracają uwagę indywidualne cechy pisowni, formy: w. 6 *jeme*, w. 15 *altricio*, w. 18 *theoloya*. Pisownia *theoloya* (tj. *theologia*) może wskazywać na wpływy romańskiej wymowy, natomiast *jeme* (tj. *hieme*) należy już do upowszechnionej w średniowieczu konwencji pisarskiej, zgodnie z którą grafem *y* zastępuje *i* w nagłosie, a niewymawiane w nagłosie *h* pomijano w zapisie. Te cechy pisowni spotykane są także w XV w. w Polsce. Ciekawa jest forma *altricio*, w której grupa *-ter-* (*altercatio*) przeszła w *-tri-*. Proweniencja karty nie została odkryta: prawdopodobnie pochodzi ona ze Śląska lub Małopolski.

W wydaniu tekstu łacińskiego zastosowano transliterację, wprowadzono jednak pisownię imion wielką literą oraz zmodernizowano interpunkcję. Poza tym zachowano oryginalną pisownię tekstu źródłowego.

⁸ *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, moderante A. Kawecka-Gryczowa, M. Bohonos, E. Szandorowska, t. 2, Wrocław 1970, nr 4126–4147; ibidem, t. 3: *Addenda Indices*, Wrocław 1993, nr +1741 – +1753.

⁹ Zob. według indeksu: M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1947; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966. Por. np. E. Kobylińska, *Przyczynek do biografii Łukasza z Wilkanowa, doktora obojga praw i teologii (XV/XVI wiek) i dziejów jego księgozbioru*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2020, t. 51, s. 243–258.

Anonimowa notatka z XV wieku o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny

[...]

/v. 1/ Egregie dominacioni liberali celebritati vestre librum meum commemoratum, cuius hactenus usum habui, prescripto Aduentus die remitto. /v. 2/ De eo gratulor dominationi vestre, ago gratias immortales. Wilhelmi de Ulmo sermones de tempore, quos apud dominationem /v. 3/ vestram scio supplicationis precibus humili modo verum communicare, eos enim in aliquo passu constituere duntaxat exopto et illos /v. 4/ post quam cito potero remittere curabo.

L Nota de ferijs c. *Conquestus*

//sicut sunt 4 tempora anni¹⁰

/v. 5/ Notandum ibi festiuitates omnes gloriose Virginis quattuor omnes festiuitates beate Virginis sunt in precepto: que principaliter sunt quattuor //, scilicet /v. 6/ Annuntiationis in vere, Assumptionis in estate, Natiuitatis in authumno, Purificatio in jeme. Sed de /v. 7/ immaculata conceptione Virginis passiuę, in quantum ipsa fuit concepta, dubitatur. Speculator eodem titulo in /v. 8/ principio dicit, quod hoc festum non est in precepto, quia fuit concepta in peccato originali, dicit tamen, quod /v. 9/ in multis locis celebratur ex deuocione non improbanda. Johannes Andree tamen dicit eam conceptionem /v. 10/ Marie, que fuit ex humano semine, non venerandam, quia fuit in peccato originali sicut ceteri homines /v. 11/ concepta. Notatur de consecratione dis. IIII c. pronuntiandi Firmissime¹¹, ubi contradicitur: „Firmissime tene et nullatenus /v. 12/ dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum peccato originali nasci”. De qua Apostolus /v. 13/ ad Ephe II „Eramus enim natura filii ire”. Sed tamen post conceptionem dicit eam immediate sanctificatam /v. 14/ et ob hoc colit Ecclesia festum Natiuitatis ipsius secundum eum. Aduerte tamen, quod de hoc fuit longo tempore /v. 15/ altricatio inter fratres Minores ex una parte, assererentes ipsam conceptionem sancte Marie virginis fuisse /v. 16/ sine peccato originali, et Predicatores fratres ex alia parte, asserentes contrarium. Unde Johannes Andree /v. 17/ videtur hic sequi opinionem fratrum Predicatorum, qui errant in ista [...]¹². Sed, dominus Nicolaus¹³ dicit /v. 18/ se audiuisset solemnem magistrum in artibus et theoloya predicantem de Ordine Heremitarum Sancti /v. 19/ Augustini, tenentem beatam Virginem conceptam fuisse extra peccatum originale; et mouebatur /v. 20/ principaliter ex hoc, quia peccatum originale non est aliud nisi reatus, seu obligatio ad penam /v. 21/ eternam, que prouenit ex peccato primorum

¹⁰ Odnosi się do w. 5.

¹¹ Poprawnie dist. 4, c. 3, odnosi się do Decretum Graciani, zob. objaśnienie do ww. 11–13.

¹² Słowo wykreślone.

¹³ Powrót do cytowania *Lectura in Decretales* Mikołaja de Tudeschis.

parentum. Pro hoc bonus textus in c. Firmissime, de consecr. dist. III. /v. 22/ Sed credendum est Deum ab hac obligatione absoluisse a principio beatam Virginem, ex qua /v. 23/ debebat carnem humanam sumere. Et hec opinio placet domino Nicolao tamquam /v. 24/ pia et rationabilis. Cum enim non solum peccatum originale deleuerit, sed etiam omnem /v. 25/ prauitatem [prauitatem] et concupiscenciam; adeo, ut peccare non poterat, ut notatur in c. II /v. 26/ De consecr. dist. III et ubi vide per glossam, quid operatur peccatum originale et quod baptismus /v. 27/ tollat id, forcius tamen credendum est, quod a principio Deus eam exemit ab illa obligatione /v. 28/ originalis peccati et eam sanctam et piam rationabilem opinionem Minorum /v. 29/ approbauit Concilium Basiliense, vnde hodie fit festum celebre de conceptione beate Virginis /v. 30/ in qualibet ecclesia. Et vide de hoc Johannem Calderini, qui refert, quod beatus Bernhardus /v. 31/ plene hoc tractat in *Epistola ad canonicos Lugdunenses*, quod tenet eam in /v. 32/ originali peccato conceptam esse et reprehendit illorum consuetudinem, qui hoc festum conceptionis /v. 33/ <ce>lebrant. Sed male, quia legitur de quodam fratre eiusdem ordinis, qui apparuit /v. 34/ alteri fratri post mortem cum macula in pectore, quoniam dixit se hac esse ratione /v. 35/ opinionis contrarie, scilicet quod credit eam in peccato originali conceptam fuisse. /v. 36/ Vnde opinio dicens eam sine peccato originali conceptam, secundum dominum Nicolaum, videtur /v. 37/ hodie a Ecclesia esse approbata.

Objaśnienia źródłowe

w. 5 i n. Podkreślono tekst zaczerpnięty z komentarza Mikołaja de Tudeschis.

w. 6 i n. Por. Decretales c. 5 Conquestus, tit. 9 De feriis, libri 2. Nicolaus de Tudeschis, *Lectura super quinque libros Decretalium*, t. 1: *Prima pars super secundo libro Decretalium*, Venetiis: Baptista de Tortis, 1496, k. 115v: „Nota, quod omnes festiuitates virginis gloriose sunt in precepto et principaliter sunt quattuor sicut quattuor tempora anni, siue annunciatio in vere, assumptio in estate, natiuitas in autumnno, purificatio in hyeme. Sed de conceptione ipsius virginis passiuę, in quantum ipsa fuit concepta dubitatur. Speculator eo titulo in principio dicit, quod hoc festum non est in precepto, quia fuit concepta in peccato originali, dicit tamen, quod in multis locis celebratur ex deuotione non improbanda. Ioannes Andreae in hoc ultimo contradicens conceptionem illam, que fuit ex humano semine, non venerandam; et dicit tenendum, quod fuit in originali peccato concepta, ut notatur de consecr. dist. 3, c. 1. licet post conceptionem immediate sanctificata; et ob hoc colit Ecclesia festum Natiuitatis ipsius secundum eum. Aduerte, quia de hoc fuit longa altercatio inter fratres minores ex una parte, asserentes conceptionem fuisse sine peccato originali, et fratres predicatorum ex alia parte, asserentes contrarium.

Unde Ioannes Andreae videtur licet sequi opinionem Praedicatorum. Sed ego audiui solennem magistrum in artibus et theologia predicantem de ordine heremitarum S. Augustini tenentem conceptionem fuisse extra peccatum originale; mouebatur principaliter, quia peccatum originale non est, nisi quedam reatus seu obligatio ad penam eternam, que provenit ex peccato primorum parentum. Pro hoc allego bonum textum et notabilem in c. Firmissime, de consecr. dist. 4. Sed credendum est Deum ab hac obligatione absoluisse a principio beatam Virginem, ex qua debebat carnem humanam sumere. Et hec opinio mihi placet tamquam pia et satis rationabilis. Cum enim in ea non solum peccatum originale deleuerit, sed etiam omnem prauitatem et concupiscentiam, adeo, quod peccare non poterat, ut notatur in c. 2. de Consecr. dist. 4. et ibi vide per glossam, quid operatur peccatum originale, et quod tollat baptismus, fortius credendum, quod a principio eam exemit ab illa obligatione originalis peccati. Et audio, quod hanc opinionem Ecclesia approbauerit, unde hodie fit festum celebre de conceptione in qualibet ecclesia. Et vide hic Ioannem Calderinum, qui refert, quod beatus Bernardus plene hoc tractat in Epistola ad canonicos Lugdunenses; et tenet, quod fuit concepta in peccato originali, et reprehendit illorum consuetudinem, qui hoc festum celebrant. Dicit tamen, quod post conceptionem fuit sanctificata in utero et sic natiuitas sua fuit sancta; uide glossam, que utrumque sentit in c. II. De consecr. dist. 3. Mihi tamen plus placet precedens opinio, que, ut audio, hodie est approbata per Ecclesiam”.

w. 7 Speculator, tj. Guilelmus Durantis OP (Durandus, zm. 1296), zwany *Speculator*, jako autor popularnego dzieła *Speculum iudiciale*, zob. idem, *Speculum iuris*, pars 2, lib. 2, 1 *De feriis*, Venetiis 1576, s. 505b: „Omnes festiuitates Virginis gloriosae. Non dico de festo Conceptionis eius, quia concepta fuit in peccato, licet in multis locis celebratur, nec talem devotionem reprobo”.

w. 11–13 Decretum Gratiani, pars 3: *De consecratione*, Dist. IV, c. III. „Qui ex uiro et muliere concipitur, cum originali peccato nascitur, nec sine baptisate saluatur. [...]: Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum uiri et mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, inpietati subditum, mortique subiectum, et ob hoc naturaliter nasci irae filium, de qua dicit Apostolus [Eph. 2, 3]: «Eramus enim natura filii irae, sicut et ceteri [...]»”.

w. 16 Ioannes Andreae (zm. 1348), w *Commentaria novella in Decretales Gregorii IX*, por. Ioannes Andreae, *In secundum Decretalium librum novella commentaria*, Venetiis 1581, tit. *De feriis*, c. 5, Conquestus, n. 6, k. 56ra: (Virginis gloriosa) quae sunt 4. Annuntiatio in vere, Assumptio in aestate, Natiuitas in autunno, Purificatio in hieme. Festum autem passivae conceptionis ipsius Virginis hic non includitur, licet in multis locis celebretur ex devotione non improbanda: de hoc in *Speculo* eodem titulo post principium.

w. 21 D. 4 De consecr., c. 3 *Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem*, zob. w. 12.

w. 29 Zwołany przez papieża Eugeniusza IV sobór wydał orzeczenie w sprawie Niepokalanego Poczęcia NMP podczas 36 sesji dnia 17 września 1439 r.

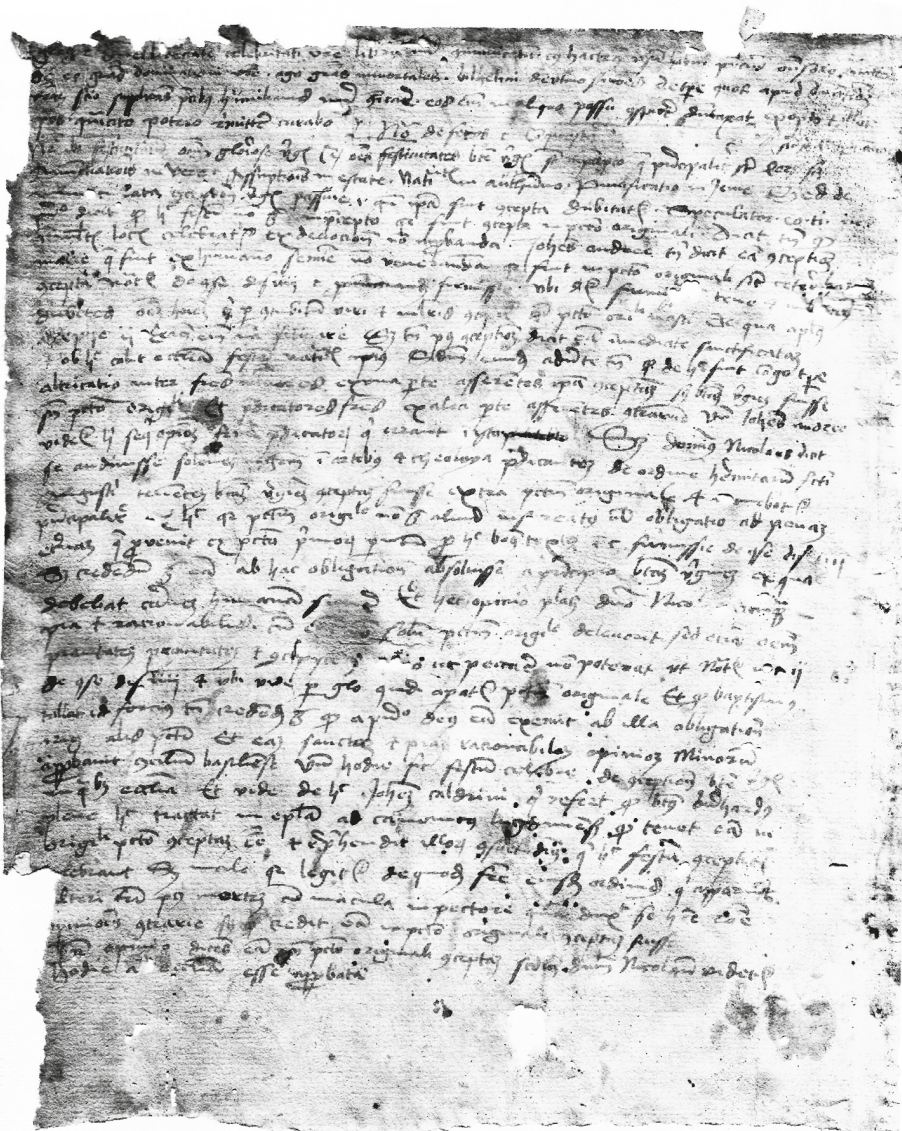
w. 30 Ioannes Calderinus (zm. 1365), nauczyciel prawa w Bolonii, studiował tamże prawo kanoniczne u Jana Andrzejewego (Andreae). Autor wielu dzieł komentujących prawo kanoniczne. Gdzie zamieścić tę legendę o Bernardzie, nie znalazłem.

w. 31 Bernardus Claraevallensis, *Epistola CLXXIV ad Canonicos Lugdunenses, de conceptione S. Mariae*, PL, t. 182, 332–336.

w. 33–35 Legenda powtarzana przez bardzo wielu autorów, np. Piotr Aureoli OFM (Petrus Aureolus, zm. 1322, autor m.in. komentarzy do *Sentencji* Piotra Lombarda) przekazał w skrócie tę legendę, zob. Petrus Aureoli, *Quaestio de Sanctificatione Virginis ex tertio Sententiarum* (III sent., d. 3, q. 1, a. 1 quest. I, art. 1), [w:] *Monumenta antiqua seraphica pro immaculata Conceptione Virginis Mariae [...] studio Petri de Alva [...]*, Lovanii 1665, k. 69: „Bernardus etiam dicitur illam opinionem retractasse saltem mortuus, unde dicitur, quod apparuit cuidam monacho post mortem cum macula in pectore, propter illa, quae dixerat de Conceptione Virginis gloriosae. Anselmus etiam dicit contrarium auctoritate prima”. Nieco obszerniej zrelacjonował ją np. franciszkanin francuski Guilelmus de Valle Rouillonis OFM (de Vaurouillon, zm. 1463), powołując się na teologa angielskiego Johannes Bachona OCarm (de Baconthorpe, zm. 1348), [w:] *Commentarius in Libros Sententiarum*, lib. 3, dist. 3, Basel 1510, s. 246: „magister loh. bachonis ordinis carmelitarum refert quod beatus Bern. in visione cuidam monacho post mortem cum quodam signo magno apparuit dicens: hoc ideo habere quia mariam posuerat in peccato fuisse conceptam originali: non quod ego propter somnium vnus monachi dicam mariam non conceptam in peccato originali: sed dictis rationibus et aliis alias dicendis: Unde nec illud loh. bachonis dictum laudandum occurrit”.

Także kaznodzieja Bernardyn ze Sieny OFM (Bernardinus Sienensis, zm. 1444) powtórzył tę historię w *Sermo, seu Tractatus de Conceptione B. Mariae Virginis*, [w:] *Monumenta antiqua seraphica pro immaculata Conceptione Virginis Mariae [...] studio Petri de Alva [...]*, Lovanii 1665, k. 6a: „Sextus testis devotus Virginis, sanctus Bernardus, sic loquitur cuidam monacho in abbacia de Clara Valle, qui desideravit diu cum orationibus et jejuniis videre Sanctum Bernardum, tandem post multas et continuas orationes apparuit sibi praefato monasterio totus lucidus excepto pectore, in quo apparebat quaedam macula, et cum quaesivisset monachus ude haberet maculam, respondit Doctor Sanctus Bernardus: «Cum tali macula volui tibi apparere, quia dum vixi, Beatam Virginem contraxisse maculam originalem dixi et quod non retractavi

vivendo, volo retracare post mortem»". Legenda sięga podobno XII w. i według niektórych autorów początek jej dał Guilelmus de Wara OFM (de Ware, zm. ok. 1305), por. N. Valois, *Auriol*, [w:] *Histoire littéraire de la France*, t. 33, Paris 1906, s. 499.

Fot. ze zbiorów autora

Bibliografia

Źródła

- Andreae I., *In secundum Decretalium librum novella commentaria*, Venetiis 1581.
- Bernardus Claraevallensis, *Epistola CLXXIV ad Canonicos Lugdunenses, de conceptione S. Mariae*, PL, t. 182, 332–336.
- Durand G., *Speculum iuris*, pars 2, lib. 2, 1 *De feriis*, Venetiis 1576.
- Monumenta antiqua seraphica pro immaculata Conceptione Virginis Mariae [...] studio Petri de Alva [...]*, Lovanii 1665.
- Nicolaus de Tudeschis, *Lectura super quinque libros Decretalium*, t. 1: *Prima pars super secundo libro Decretalium*, Venetiis: Baptista de Tortis, 1496.
- Petrus Aureoli, *Quaestio de Sanctificatione Virginis ex tertio Sententiarum* (III Sent., d. 3, q. 1, a. 1 qu. I, art. 1), [w:] *Monumenta antiqua seraphica pro immaculata Conceptione Virginis Mariae [...] studio Petri de Alva [...]*, Lovanii 1665.
- William de Vaurouillon, *Commentarius in Libros Sententiarum*, Basel 1510 (dostępne online: <https://scta.lombardpress.org/text?resourceid=http://scta.info/resource/WuV37d-f12380-d1e831@191-191>).

Opracowania

- Brek M., *De B. M. Virgine in iure ab initiis usque ad const. „Lumen gentium”, „Antonianum”* 1966, t. 41, s. 40–85.
- Fijałek J., *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, t. 1, Kraków 1900.
- Fijałek F., *Nasza nauka krakowska o Niepokalanym Poczęciu NP. Maryi w wiekach średnich*, „Przegląd Polski”, t. 34, 1900, 4, s. 420–485.
- Gay-Canton R., *Entre dévotion et théologie scolastique. Réceptions de la controverse médiévale autour de l’Immaculée Conception en pays germaniques*, Tournhout 2011.
- Hornowska M., Zdzitowiecka-Jasieńska H., *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średnio-wiecznej*, Warszawa 1947.
- Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, moderante A. Kawecka-Gryczowa, M. Bohonos, E. Szandorowska, t. 2, Wrocław 1970, nr 4126–4147.
- Kobylińska E., *Przyczynek do biografii Łukasza z Wilkanowa, doktora obojga praw i teologii (XV/XVI wiek) i dziejów jego księgozbioru*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2020, t. 51, s. 243–258.
- Kopeć J.J., *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin 1997.
- Krupa P., *Une grave querelle. L’Université de Paris, les mendiants et la conception Immaculée de la Vierge (1387–1390)*, Warszawa 2013.
- Kumala J., *Bibliografia o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny (w języku polskim)*, „Ephemerides Marianorum. Studia Historyczno-Teologiczne” 2017, t. 6, s. 617–664.
- Mazurkiewicz R., *Łaciński pierwowzór kazań maryjnych Jana z Szamotuł (Paterka)*, „Ruch Literacki” 2013, t. 54, z. 1, s. 15–34.
- Mazurkiewicz R., *Niepokalane Poczęcie w dawnej poezji polskiej (do końca XVIII wieku)*, [w:] *Niepokalane poczęcie i życie chrześcijańskie. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego, Niepokalanów, 15–17 października 2004 roku*, red. D. Mastalska, Częstochowa – Niepokalanów 2005, s. 159–180.

- Pennington K., *Biography of Nicholas de Tudeschis (Panormitanus)*, rev. version of *Niccolò Tedeschi (Abbas Panormitanus) e i suoi Commentaria in Decretales*, ed. O. Condorelli, Roma 2000, s. 9–36, uzupełniona wersja zob: https://www.academia.edu/9710703/Biography_of_Nicholas_de_Tudeschis_Panormitanus_ [dostęp: 15.08.2024].
- Rechowicz M., *Teologia kultu maryjnego oraz kontrowersje dotyczące kultu imienia Jezus i rebaptызacji schizmatyków*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 1: *Średniowiecze*, Lublin 1974, s. 123–128.
- Szelińska W., *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966.
- Valois N., *Auriol*, [w:] *Histoire littéraire de la France*, t. 33, Paris 1906, s. 499.
- Wojtkowski J., *Kult Matki Boskiej w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku*, „*Studia Warmińskie*” 1966, t. 6, s. 221–299.
- Wojtkowski J., *Wiara w Niepokalane Poczęcie Najświętszej Marii Panny w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*, Lublin 1958.

Netografia

- harvard.edu, *Bio-Bibliographical Guide to Medieval and Early Modern Jurists*, https://amesfoundation.law.harvard.edu/BioBibCanonists/Report_Biobib2.php?record_id=1450 [dostęp: 15.08.2024].
- univ-paris1.fr, *Projet Studium Parisiense*, <http://studium-parisiense.univ-paris1.fr/individus/56674-guillaumeusdeulmo2> [dostęp: 15.08.2024].

